

Familjen välfärdsforskningens svarta låda

BIRGIT ARVE-PARÈS

1994 har av FN utlysts till ett internationellt familjeår. Det betyder att frågor om familjen och familjepolitik står på dagordningen i forskning och politisk debatt över hela världen. Det är viktigt att svenska familjeforskare deltar i den debatten, både i Sverige och i internationella fora.

Internationell utveckling

Utlysningen av ett internationellt familjeår i Förenta Nationerna har sin bakgrund i de förändringar i familjemönster och demografisk struktur, som skett över hela världen under de senaste decennierna. I spåren på ekonomisk och social strukturomvandling har relationerna mellan individ och familj, mellan familj och samhälle och mellan privat och offentligt förändrats världen över. Roller och maktstrukturer som tidigare tagits för givna har ändrat innehåll och karaktär. Fördelningen av samhällets goda sker efter delvis andra principer än tidigare. Det är inte längre självklart familjen som ensam borgan

Birgit Arve-Parès är avdelningsdirektör vid Socialvetenskapliga forskningsrådet, tjänstledig för uppdrag som svensk koordinator och sekreterare i Kommittén för FN:s familjeår, Socialdepartementet.

för välfärd och omsorg och det är inte heller självklart givet vilka personer som räknas in i familjekretsen.

I denna utveckling har familjemönster och familjerelationer i hela den västerländska industrivärlden utvecklats i samma riktning: ökad geografisk och yrkesmässig rörlighet, senarelagd familjebildning, mindre familjer, fler familjeseparationer och familjeombildningar, längre livstid med släkterelationer som ofta spänner över fyra generationer. Familjebanden är till följd av detta i dag ofta både färre, mer föränderliga och mer utsträckta i tid och rum än tidigare. Föräldraskapet har blivit mer utsatt och beroende av yttre stöd för barnens fostran.

Sjunkande fruktsamhet och förlängda livschanser har samtidigt lett till en föräldring och obalans i befolkningsstrukturen, som väckt oro på många håll. I många länder har detta föranlett en debatt om be-

hovet av familjepolitiska åtgärder för att höja nativiteten.

Intresse för svensk familjepolitik

I Sverige har vi under det senaste decenniet haft en kraftig uppgång av frukt-samheten och ligger i dag på en nivå som är en av de högsta i Europa. Detta har väckt internationell uppmärksamhet så mycket mer som vi här i landet för en familjepolitik utan pronatalistiska förtecken.

Den svenska familjepolitiken sätter i stället de födda barnen i centrum och har som mål att stödja föräldrarna i uppgiften att ge dessa en god uppväxt, oavsett familjetyp och föräldrarnas villkor i arbetslivet. Den understryker föräldrarnas roll som samhällets främsta resurs när det gäller att tillgodose barnens behov och intressen och tar sin utgångspunkt i rådande förhållanden och den faktiska livssituation som barn och föräldrar befinner sig i.

Svensk familjepolitik är samtidigt en del av den generella välfärdspolitiken, vars långsiktiga mål är social integrering. Den bygger på principer om jämställdhet och individuella rättigheter och rymmer en ambition att bjuda motstånd mot segregeringssamhällsprocesser.

Den bygger också på uppfattningen att pappor och mammor, som i sina aktiva samhällsroller bär med sig egna erfarenheter av barns liv och utveckling, skapar de bästa förutsättningarna för ett öppet och barnvänligt samhälle. För att göra detta möjligt har samhället under de senaste decennierna gjort stora satsningar på generellt stöd till barnfamiljerna, i form av föräldraförsäkring

och barnomsorg och på insatser för att göra även fäder mer delaktiga i barnens vardag. Målet har varit att *integrera barnen i samhället, kvinnorna i arbetslivet och männen i familjelivet.*

Sverige intar idag tätpositioner när det gäller sådana välfärdsindikatorer som allmänt betraktas som uttryck för en framgångsrik familjepolitik, nämligen hög frukt-samhet, låg barnadödlighet, låg andel tonårsmödrar och tonårsaborter samt hög inkomststandard bland ensamstående mödrar. Många utländska betraktare ser Sverige som ett föregångsland inom familjepolitikens område. Utländska besökare ger också ofta spontant uttryck för att det finns en barnvänlighet i det svenska samhället som är påtaglig och fullt synlig i den svenska gatubilden för en utländsk betraktare.

Den svenska debatten

Samtidigt uppträder i den inhemska debatten från gång till annan debattörer, som vill lägga om färdriktningen i svensk familjepolitik. Uppgifter om skilsmässofrekvenser, utomäktenskapliga barn, kvinnlig förvärvsfrekvens och ungdomskriminalitet kopplas ofta samman och läggs utan närmare analys till grund för angrepp mot välfärdsstaten, vars jämställdhetspolitik tillskrivs skulden för familjeupplösning och moraliskt förfall. I vad som framstår som en nitisk strävan att finna syndabockar i tider av besparingar, sammanförs kliniska observationer och komplexa samhällsfenomen i kausala tolkningar, som presenteras som vetenskapliga sanningar. Att Sverige, exempelvis när det gäller skilsmässor, inte skiljer sig från andra länder, och när det gäller ungdomskrimina-

litet och missbruk snarast uppvisar en mer positiv bild än andra länder, ignoreras för det mesta. Oftast är det myten om den goda modern som bildar utgångspunkt och läggs till grund för förklaringar till det mesta som gått snett i dagens samhälle.

Därför är det viktigt att framhäva att ett av de viktigaste inslagen i svensk familjepolitik är ambitionen att ge inte bara modern, utan även fadern, möjlighet att knyta nära och tidiga känslomässiga relationer till barnen. Ansträngningarna att få fäderna att ta del i småbarnsomsorgen är inte enbart en fråga om jämställdhet. De bygger också på föreställningen att den tidiga omsorgen om barnen lägger grunden till en samhörighet och gemenskap mellan barn och föräldrar, som är av betydelse både för familjens sammanhållning och för relationen mellan barn och föräldrar under barnens hela uppväxt, samt att inte bara mammor utan även pappor där har en viktig roll att fylla.

Det finns idag studier som visar en ganska positiv generell bild av kontakten mellan barn och föräldrar i Sverige. Bl.a. visar SCB i sin nyligen genomförda undersökning om ungdomars välfärd och värderingar (SOU 1994:73) att svenska ungdomar som helhet har goda relationer till sina föräldrar. Endast 17 procent av de undersökta ungdomarna (2900 ungdomar 16–29 år i ett landsomfattande stickprov hösten 1993) hade upplevt »riktiga motsättningar med mor eller far under de senaste 2–3 åren«. 42 procent hade någon gemensam hobby med någon av föräldrarna. 71 procent hade vuxit upp med båda föräldrarna. I en studie av barns bild av den egna fadern drar Ulf Hyvönen slutsatsen att: *aldrig har så många barn haft så mycket pappa att relatera till* (Hyvönen 1993).

Båda dessa studier är gjorda på normalpopulationer. Det är viktigt att resultaten från sådana studier kommer fram i debatten, som komplement till larmrapporter, som grundar sig på kliniska observationer och klientstudier, och som ofta får stort utrymme i massmedia.

Välfärdsforskningens svarta låda

Svensk välfärdsforskningen har under lång tid huvudsakligen ägnat sig åt individers välfärd. Intresset för de förändringar som skett i familjemönster och familjerelationer har inte varit lika stort. Samtidigt finns det få socialvetenskapliga studier som inte rymmer referenser till familjen. Familjen kan därför liknas vid välfärdsforskningens svarta låda, som rymmer information från skilda samhällssektorer, utan annan avläsning än den som sker inom ramen för avgränsade disciplinära studier. Dynamiken i samspelet mellan olika sektorer och kopplingarna mellan olika strukturer sådana de kommer till uttryck inom familjesfären har, med några viktiga undantag, länge rönt föga uppmärksamhet i svensk forskning. Det är först under senare år som välfärdsforskningen i större utsträckning börjat intressera sig för familjen som kunskapsobjekt.

FN:s familjeår är emellertid ett utmärkt tillfälle att ytterligare lätta på förlåten och kika in i den svarta boxen. Hur ser den konkreta vardagen ut för olika grupper av barn och föräldrar i det svenska samhället? Vilka villkor styr deras liv och vilka distributiva processer sker inom och utom familjens ram? Vilka är de förhandlingsspel som utspelas inom familjen och mellan familjer och

olika offentliga instanser? Hur ser dynamiken ut i maktstrukturer där familjen ingår som dold arena och länk mellan tid och rum? Finns det en minsta gemensam nämnare att lägga till grund för ett enhetligt familjebegrepp eller bör vi i stället tala om familjer och familjetyper, för att tydliggöra att verkligheten rymmer familjeformationer med vitt skilda villkor och anpassningsstrategier? Vilka data finns för att belysa den svenska familjepolitikens funktionssätt och verkningar?

Under familjeåret sammanställs en mängd information om familjeförhållanden, både i Sverige och i andra länder. Detta ger underlag främst för statistiska jämförelser på nationell nivå. Sådana jämförelser kan vara av stort intresse när det gäller att ringa in problem och pröva hypoteser. Jämförelserna behöver emellertid inlemmas i teoretiska ansatser som kan hantera och integrera sociala processer på både mikro och makro-nivå. Vi behöver tillgång till den information som finns i den svarta boxen och vi behöver tolkningsramar för att rätt förstå

denna information.

Socialvetenskaplig Tidskrift och dess Lundaredaktion, med Gunvor Andersson som gästredaktör, har med detta temanummer tagit ett angeläget initiativ för att låta oss se in i välfärdsforskningens svarta låda. Numret ger oss viktiga inblickar i modernt familjeliv och bjuder på olika infallsvinklar på familjen som arena för inbyggda samhällskonflikter.

Det utgör därför ett värdefullt bidrag till de svenska insatserna under familjeåret. Kommittén för FN:s familjeår har bl.a i upp-gift att medverka i förmedlingen av kunskaper om svenskt familjeliv och svensk familjepolitik. Kommittén ger ut ett eget nyhetsbrev och arbetar aktivt med olika informationsinsatser, både i Sverige och i internationella sammanhang. Den som är intresserad av mer information om familjeåret är hjärtligt välkommen att höra av sig till kommitténs kansli. Adressen dit är: Kommittén för FN:s familjeår, Socialdepartementet, 103 33 Stockholm, telefon 08-763 34 41, telefax 08-723 11 91.

Referenser

Hyvönen, Ulf (1993) *Om barns fadersbild*, dokt. avh., Studier i Socialt arbete nr 19 1993, Institutionen för socialt arbete, Umeå universitet.

SOU 1994:73. *Ungdomars välfärd och värderingar*. Rapport till Barn- och Ungdomsdelegationen och Generationsutredningen, Stockholm, 1994.